

Múzeumpedagógia

Bevezető

A 70-es években fogalmazódtak meg Magyarországon a múzeumpedagógia alapelvei. Elsődleges célja az volt, hogy a gyermek- és ifjúsági korosztályt behatóbban megismertesse a kulturális gyűjteményekkel, ezáltal a későbbiek során rendszeres múzeumlátogatókká nevelje őket. Mivel alapvetően iskolán kívüli tevékenységként jelent meg, a nem kimondott célja volt az is, hogy az általános és középiskolás korosztály a szabad idejét is aktívan, tartalmasan töltsse. Így ebben az időben egyre több nagyobb múzeum külön erre a meghatározott feladatkörre egy kapcsolattartó és foglalkozásvezető, lehetőleg pedagógiai végzettséggel rendelkező munkatársat alkalmazott.

Az új irány kibontakozása során egyre konkrétan körvonalazódtak a múzeumpedagógia alapelvei és feladatai. Mára már nem csupán a nagyobb múzeumok, hanem a kisvárosi kultúrintézmények is gyakran teljes vagy fél munkaidőben alkalmaznak külön erre a célra felsőfokú végzettséggel rendelkező személyt, akinek a feladata az adott intézmény anyagának (gyűjtemény, kutatómunka, időszakos kiállítás) sokoldalú és élményszerű megismertetése. Így a múzeumpedagógus feladata az iskolán kívüli ismeretszerzés, ismeretközvetítés sajátos, múzeumban megvalósuló formájával foglalkozó pedagógiai elmélet és gyakorlat alkalmazása, azaz közvetítő tevékenység az intézmény és a gyermek- meg ifjúsági korosztály között. Mivel a fiatal korosztály a befogadó, és a távolabbi cél az lenne, hogy felnőttként visszatérő érdeklődő látogatóvá váljon, a pedagógia elveit kell alkalmazni úgy, hogy ne kötelező iskolai tevékenység látszatát keltse a foglalkozás. Egyszóval játékosan, élvezhetően, de mégis tartalmasan teljen a múzeumban töltött idő, ami miatt máskor is érdemes visszajönni.

A foglalkozások mindig az adott gyűjtemény jellegéhez, a múzeum típusához kötődnek, és emiatt könnyebb helyzetben vannak a komplex jellegű intézmények, melyekben az állandó kiállítások mellett időszakos

tárlatok is megtekinthetők, valamint azok a központi múzeumok, melyek nagyobb költségvetéssel rendelkeznek.

Ma már a múzeumpedagógia főbb foglalkozástípusai is meghatározhatók.

1. Az egyik leggyakrabban alkalmazott foglalkozás a múzeumi tanóra. Témája szorosan kötődik az iskolai tananyaghoz, és a múzeumi gyűjtemény feldolgozásával érvényesíti annak szempontjait (forráselemzés, helytörténet, honismeret, irodalmi emlékhelyek, művészettörténet, történelmi emlékek stb.). Ebben az esetben a múzeumpedagógus és a szaktanár egyeztetése és együttműködése alapkövetelmény.

2. Jellegzetes segédanyag a múzeumi feladatlap, játéklap vagy gyermekvezető kiadvány, amely a nagyobb kiállításokhoz tematikus egységként készül. Ez a gyermek, ifjú számára a kiállítás megértését, feldolgozását segíti, figyelembe veszi életkori sajátosságait, egyúttal szelektál és súlyoz is a gyűjtemény anyagában, a lényegre koncentrálni, vezet és irányítja térben és tartalmilag a gyermeket, és különböző feladataival önálló ismeret feldolgozására ösztönzi. A célzatos vezetés mintegy rákényszeríti arra, hogy figyelmesen járja végig a tárlatot, felhívja a figyelmet a fontosabb pontokra, a feladatok elvégzése pedig arra készíti, hogy ő maga is a látogatás aktív résztvevőjévé váljon.

3. A nagyobb múzeumokban lehetőség nyílik egy komplexebb típusú korfeldolgozásra is, amely során több szempontból közelíthető meg egy-egy kiállítás. Ebben az esetben a cél az, hogy a gyermek teljes, lehetőleg minél alaposabb, részletesebb ismeretet nyerjen az adott kor tárgyvilágáról, szokásrendszeréről, kulturális értékeiről. Legtöbbször foglalkozássorozat történik, a műhelymunka egy-egy kor feldolgozása során a tárgyi világ, a tárgyalatás, a korfelidéző közös játék szoros egységére épül, így biztosítva a gyermek számára az élményszerű ismeretszerzést, a kreatív alkotási lehetőséget, a fantázia szárnyalását, a játékos beleélés élményét. A szabadtéri néprajzi múzeumok jellegükből adódóan kiválóan alkalmasak a több szempontú feldolgozásra, drámapedagógiai foglalkozások előkészítésére, levezetésére, illetve befogadására.

4. Az úgynevezett bűvárterem új kezdeményezés. A Magyar Természettudományi Múzeum hozta létre elsőként magyar nyelvterületen a természettudományi bűvártermet, ahol a szabadban tanulmányozható tárgyakat a fiatal látogató önállóan fedezheti fel. Hasonló múzeumpedagógiai programok szervezhetők iskolai keretben is (tanóra, délutáni szabadidős tevékenység, szakkör, tanulmányi kirándulás, erdei iskola stb.) vagy szabadidős programként (múzeumi szakkör, helyismereti foglalkozás, néprajzi játszóház, illetve hasonló jellegű programok).

A múzeumpedagógiához kapcsolódó másik fontos terület a pedagógusok felkészítése a múzeumi kiállítások feldolgozására mind szakmai, mind módszertani szempontból. Ismerniük kell, hogy melyik tananyaghoz melyik múzeumban milyen tárgyegyüttes található, az adott anyag feldolgozása milyen lehetőségeket vethet fel, hogyan készítsék fel a tanulókat a múzeumi látogatásra, mit szabad és mit nem egy kultúrintézményben. Ennek érdekében a múzeumpedagógus feladata a szakmai és módszertani segítség biztosítása a pedagógusok számára akár útmutatók, szakmai füzetek, akár előadások formájában.

5. Természetesen számos egyéb, a fentiekhez kapcsolódó, de az adott intézmény jellegéhez illeszkedő program szervezése lehetséges, amely mindig az adott település lehetőségeihez, illetve a múzeumpedagógus fantáziájához igazodik. A kis települések múzeumi kevesebb helyi látogatót vonzanak, az állandó kiállításokat sem nézik meg évente a gyerekek, tehát változatos programmal kell becsalogatni őket. A foglalkozás nem csupán a múzeum, de a település kulturális emlékeihez is kötődhet, helytörténeti séta, helyismereti kincskeresés, környékbeli kirándulás is szerveződhet az intézmény berkeiben. Tapasztalatok alapján a legsikeresebbek a több korosztályt megmozgató programok, amelyek során a nagyobb gyerekek, középiskolások készülnek fel a kisebbek fogadására, vezetésére. Amennyiben művészeti jellegű oktatás is folyik a település iskoláiban, célszerű kihelyezett tanórákat szervezni a múzeumpedagógus és a művészeti tanár közös részvételével. A városnapi rendezvények, fesztiválok, kiemelt állami vagy vallási ünnepek alkalmi tematikus foglalkozások megszervezését teszik lehetővé. Számos variáció biztosíthatja egy kisebb kulturális intézmény számára is, hogy megteremtse a maga látogatói körét, ne csupán a „kötelező” iskolai múzeumlátogatáson vegyenek részt a gyerekek egyszer általános iskolás korukban, majd a középiskolában, és mivel már ugyanazt az állandó kiállítást kétszer is látták, legközelebb szülő vagy nagyszülő korukban térnek be ismét a gyermekükkel vagy unokájukkal.

Mivel a mai rohanó világban hajlamosak vagyunk kulturális értékeink mellett csukott szemmel elhaladni, az intézményeknek kell becsalogatniuk látogatóikat, és ezt csak színes, változatos programokkal érhetik el. Ezt leginkább a kisvárosi múzeumok dolgozói tapasztalhatják, ahol egyrészt az intézmény gyűjteménye is korlátozott lehetőségeket biztosít, a tárgygyűjtemények folyamatos bővítésére nincs lehetőség, másrészt az anyagi források is szűk határok mentén csordogálnak, valamint a potenciális látogatók köre is meghatározott. Statisztikailag mérhető, hogy a látogatók köre túlnyomóan a gyermekek és a nyugdíjasok korosztályából kerül ki. A gyerekeket az iskolai múzeumlátogatások során, kötelező tanórai alkalom-

mal vezetik a pedagógusok, a nyugdíjasok pedig ráérnek, ebből kifolyólag valóban érdeklődő látogatók. A turistacsoportok tagjai különböző korosztályokhoz tartoznak, de nem potenciális látogatók múzeumpedagógiai szempontból, gyakran meghatározott, időhöz kötött programmal rendelkeznek, az útviszonyoktól függően eleve késve érkeznek, már máshol is várják őket, fél óránál többet ritkán töltenek egy-egy tárlatlátogatással. A kiállításmegnyitókön megjelenő közönség a legtöbb esetben törzslátogató, és ahogy idősödik az a korosztály, amelyik életében a kisvárosi kulturális eseményeken való részvétel természetes igény volt, úgy csökken a látogatók száma. Ezek alapján szinte természetes folyamatként jelent meg a múzeumpedagógiai foglalkozásokra való igény, amely elsősorban belső intézményi kezdeményezés volt. Be kell csalogatni a közönséget a múzeumba, valami olyan szórakozási lehetőséget is biztosítva, amelyben mindamellett, hogy kellemesen érzi magát valaki, új dolgokkal, élményekkel is találkozik, ennek hatására pedig visszatérő látogató lesz. Ezekre a foglalkozásokra a legfogékonyabbak a gyerekek, korukból adódóan kulturális nevelésük még folyamatban van, nyitottak és érdeklődőek, a játékos tanulás egyébként is szerves része életüknek.

A gyermekcsoportok korához is igazodni kell, már az óvoda végzősei (öt-hat éves gyerekek) is részt vehetnek a foglalkozásokon, és külön korosztályként kezelhető az általános iskola alsó és felső tagozata, valamint a középiskolások. Ideális esetben a tanintézményben dolgozó pedagógus is részt vesz a foglalkozások levezetésében, vagy legalább jelen van, így később bele tudja építeni a tananyag megfelelő részébe a múzeumban látottakat, tapasztaltakat. A létszám egy-egy csoportfoglalkozáson maximum 15 fő, tehát kisebb csapatra lehet építeni, de így válhat hatékonyá a program. Ez esetenként külön szervezést igényel, mivel egy-egy osztály létszáma gyakran meghaladja a 20 főt, tehát egyszerre mindenki nem vehet részt a munkában, amennyiben egyetlen múzeumpedagógus dolgozik az intézményben. Gyakran váltott programmal oldják meg ezt a múzeumok, míg a látogatók egyik fele tárlatvezetésen vesz részt, addig a másik fele foglalkozáson, és meghatározott idő után cserélnek.

A kis költségvetésű, kisvárosi, állami fenntartású múzeumok természetesen kevesebb eszközzel rendelkeznek a programok anyagi vetületeinek biztosítására. A minimális eszközkészletet érdemes biztosítani egy-egy foglalkozáshoz (kézműves foglalkozásokhoz megfelelő anyag, rajzfelszerelés, papír, agyag stb.), erre elkülönített forrás áll rendelkezésre, természetesen minél nagyobb egy múzeum, annál több, így komolyabb, látványosabb programot lehet tervezni. Gyakran meghívott szakember segítségét is igénybe lehet venni, a kihalófélben lévő régi mesterségek művelői sokkal

autentikusabban mutathatják be egy-egy szakma fogásait, mint a múzeumpedagógus. Ezekben az esetekben nem csupán az anyagköltséget, de a foglalkozásvezető tiszteletdíját, esetleg utazási költségeit is téríteni illik. Kis múzeumok esetében ezekre a legjobb forrásbeszerzési mód a pályázat. Egyre több olyan kínálattal találkozhatunk, amelyek a honismeretet, a hagyományok megőrzését, a helyi kulturális értékek megismerését támogatják.

A múzeumpedagógia számos más funkciója mellett tehát tulajdonképpen közvetítő szerepet tölt be a múzeum és a tanintézmények között a gyermek- és ifjúsági korosztály számára önnön kulturális értékeinek megőrzése érdekében.

Múzeumpedagógia a zentai Városi Múzeumban

Zenta város múzeuma komplex típusú intézmény, régészeti, történelmi, képzőművészeti, néprajzi, numizmatikai és természettudományi gyűjteménnyel rendelkezik. 1974-ben szerveztek először állandó kiállítást a jelenlegi épületben, amely három évtizedig csaknem azonos koncepció szerint, csupán kisebb változtatásokkal, anyagbővítéssel módosítva várta a látogatókat. Legteljesebb gyűjteményt a néprajzi anyag képez, a Tisza mente magyar népi kultúrához tartozó emlékeit tartalmazza, ezzel egyedülálló a vajdasági múzeumok között.

A múzeum néprajzi gyűjteménye jelenleg kb. négyezer tárgyból áll, és ez az anyag annak ellenére, hogy mostanában a szervezett gyűjtőmunka anyagi okok miatt nemigen lehetséges, lassan bővül. Itt kell megjegyeznünk, hogy a szorosabb értelemben vett néprajzi tárgyanyag mellett igen gazdag, megközelítőleg tízezer példányból álló fotógyűjtemény (régí fényképek, illetve fénykép-dokumentációk) is gazdagítja az intézmény anyagát.

A múzeum állandó néprajzi kiállítása elsősorban Zenta mezőváros népének, illetve az alsó Tisza mente magyarságának népeletéről szól. Tárgycentrikus tárlat, ahol a mesterségek és a mindennapi tevékenységek a használati eszközökön keresztül kísérhetők nyomon, a megértést nagyított fényképek segítik, amelyek az adott munkafolyamat közben jelenítik meg a kiállított anyagot. Erre szükség is van, hiszen a mai látogató ritkán szembesülhet például a kötélgyártás látványával múzeumon kívül, vagy nem feltétlenül tudja, hogy a véka nem tárolóeszközként vagy terményhordásra használható, hanem mérőeszközként szolgált a múltban.

A fotók mellett az egyes tárgyegyüttesekhez tartozó magyarázó feliratok is segítséget nyújthatnak, illetve a látogató tárlatvezetést is kérhet, s a legtöbb múzeummal ellentétben térítésmentesen veheti igénybe.

Az állandó régészeti tárlat, valamint a zentai csata történelmi emlékei külön teremben kaptak helyet, a numizmatikai gyűjtemény egyes darabjaival egyetemben.

Néhány éve került az intézmény tulajdonába a Székely Tibor-hagyaték, melynek feldolgozása, katalogizálása a mai napig tart, valamint a művészettörténeti raktáranyag is bővült. Az intézmény tulajdona az épülethez kapcsolódó galéria is, ahol az időszakos, leggyakrabban képzőművészeti kiállítások kapnak helyet, melyek havonta cserélődnek.

Az intézményben 2008 óta dolgozik fél munkaidőben néprajzi és tanári végzettséggel is rendelkező múzeumpedagógus, akinek feladata a programok szervezése, koordinálása, az iskolákkal való kapcsolattartás, csoportok fogadása, vezetése, avagy a tárlatvezetés megszervezése. Az eltelt hat évben körvonalazódott a zentai Városi Múzeum foglalkozásprogramja, mely négy életkorhoz kötődve kidolgozott programokkal várja a látogató gyerekeket és serdülőket (óvodások, általános iskola alsó tagozata, felső tagozata, középiskolások). A városban három általános iskolai munkaegység és négy középiskola működik, a programokkal elsősorban ezen intézmények diákjait, pedagógusait, valamint a nagycsoportos és iskolai előkészítő óvodásokat szolgálják ki. A látogató, igény szerint, többféle foglalkozástípus közül válogathat.

1. A szervezett iskolai vagy óvodai látogatás során, igény szerint, a pedagógussal előre egyeztetve készül a múzeumpedagógiai program. Mivel tanítási idő alatt, legtöbbször meghatározott ideig tartó látogatásról van szó, gyakran a hangsúlyozott, egy teremre, témára koncentrálódó tárlatvezetés a kérés. Amennyiben több időt töltenek a diákok a múzeumban, a tárlatvezetést a foglalkozás követi. A legegyszerűbb, legkevesebb eszközt igénylő feladatok a rajzra, festésre koncentrálódnak, szabadabb, illetve kötöttebb témában. A kisebb gyerekek a vizualizációra fogékonyabbak, a nagyobbak bonyolultabb feladatok megoldására is képesek. Az egyik legkedveltebb foglalkozás a múzeumi kincskeresés, amelyben a látogatók egy tesztlapot kapnak kérdésekkel, és az adott leírás, útmutatás alapján meg kell találniuk a konkrét tárgyat, majd válaszolniuk kell néhány hozzá kapcsolódó kérdésre.

Sikeresek, de hosszabb, kidolgozottabb szervezést igényelnek azok a programok, melyekben több korosztály megmozgatása a cél. Amennyiben az időszakos, egy–másfél hónapig tartó tárlat anyaga megengedi, néhány alkalommal előre érdeklődő középiskolás gyerekeket készíthetünk fel a tárlatvezetésre, és a fiatalabb korosztály látogatásakor ők vezetik a csoportot. A tapasztalat szerint mind a látogatók, mind az előadók élvezik ezt a módszert, közelebb kerülnek egymáshoz, a tárlatvezetés stílusa is

*Múzeumi tanóra általános iskolásoknak.
Tárlatvezető Nagy Abonyi Ágnes néprajzkutató*

közvetlenebb, nem annyira „hivatalos”. Nagy sikere volt az Újvidéki Városi Múzeum vendégkiállítása során Zentára került Papírszínház című tárlatnak, amely során a rendezők egy színházat bocsátottak az érdeklődők rendelkezésére mozgatható mesefigurákkal. Középiskolás diákok készültek fel a mesemondásra és a bábuk mozgatására, óvodás csoportok voltak a látogatók, és a tárlat beállított jeleneteinek megtekintése után egy mesejáték részesei lehettek, interaktív módon, élőben látták a már nem működő színháztípust.

A szervezett iskolai látogatások során a sikeresség alapfeltétele valójában a tanintézményt képviselő pedagógus és a múzeumpedagógus együttműködése.

2. Iskolaidőn kívüli szabadidős programok is várják a zentai Városi Múzeumban a gyerekeket. Ezek egyrészt ciklikusan szerveződnek, másrészt kiemelt naptári alkalmakhoz kötődnek. Nemrég kezdte meg munkáját az intézményben a havonkénti egyszeri alkalomhoz kötődő, szombat délelőtti játszóház általános iskolás gyerekek részére, amely során különböző kézműves foglalkozásokon vehetnek részt a tanulók. Minden alkalommal részben kötött tematika és eszköz áll rendelkezésre, legtöbbször meghívott foglalkozásvezető irányítja a csoportot. A képzőművészeti (rajz, festés, agyagozás) tematika esetében az irányító legtöbbször a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium egy-két képzőművészet szakos diákja, ők tanítják az egyes fogásokra a kisebbeket. A feldolgozandó téma mindig az állandó vagy időszakos kiállítás anyagából merítendő. Az állandó néprajzi tárlat

fő irányvonala a mesterségek bemutatása, így a foglalkozások tervezése, a meghívott szakemberek foglalkozása is ezt az irányt követi. Az időszakos kiállításokhoz is tematikus programok kötődnek.

Az éves ciklus során több olyan kiemelt alkalom van a múzeum életében, amikor lehetőség nyílik hosszabb idejű, nagyobb közönséget megmozgató tevékenységre. Az évente egyszer meghirdetett múzeumok éjszakája alkalomával a délelőtt és a délután tulajdonképpen a fiatalabb korosztályé, bár a múzeum dolgozói igyekeznek úgy összehangolni a tevékenységüket, hogy egy család minden tagja megtalálja benne a szórakozási lehetőséget. Idén a délutáni meghirdetett programban azonos időben szerepelt a gyermekfoglalkozás és a felnőttek számára készült városi szakrális körséta, mely során az intézmény művészettörténésze tartott előadást a város templomaiban, miközben a gyerekek a múzeum épületében játékos kincskeresésen vettek részt. A városnap (szeptember 11.) olyan alkalom, amikor nagyobb tömeg kíváncsi a kulturális eseményekre, megnő a látogatók száma is, több gyermek és fiatal fordul meg az intézményben.

Kiváló alkalom egy kisváros életében a gyermekfoglalkozások megszervezéséhez a téli iskolai szünet. Tulajdonképpen többnapos programsorozattal készülhetünk ilyenkor, hiszen a tapasztalat szerint visszajáró diákokra lehet számítani, akik egy idő után láthatóan otthonosan mozognak a múzeum termeiben. Már nemcsak azért jönnek el, hogy megnézzenek egy-egy tárlatot, hiszen már ismerik jól a kiállított tárgyakat, hanem, hogy jól érezzék magukat és szórakozzanak. Talán ezek az összekötött, több napon keresztül zajló foglalkozássorozatok a legmegfelelőbbek arra, hogy a gerekekkel megszeretessük a múzeumot.

3. A kiállításmegnyitók is kiváló lehetőségek a múzeumpedagógiai foglalkozások megszervezésére. A középiskolásokat többször szervezetten, tanórai foglalkozás helyett, osztályonként kísérik a pedagógusok egy-egy megnyitóra, ezzel adott esetben felkelthetik az érdeklődést egy-egy téma iránt, valamint a diákok egy nem mindennapi helyzettel találkozhatnak, amikor ki kell kapcsolni a mobiltelefont, nem illik hangosan beszélgetni, tehát a kultúra oltárán való áldozás körülményeit is megtanulhatják.

Esetenként, amennyiben az időszakos kiállítás jellege megengedi, a megnyitó programjába szervesen is beilleszthető a gyermekfoglalkozás. A két évvel ezelőtti Székely Tibor gyűjteményéből készült reprezentatív kiállítás megnyitóján lépett fel az óvodásokat és kisiskolásokat tömörítő néptáncsoport, majd tíz gyermek egy rendhagyó „divatbemutatón” vett részt. Mivel a gyűjtemény felét a világ számos tájáról származó fejedők (sapkák, kalapok, sisakok stb.) képezik, a kiállított anyag mellett lehetőség nyílt élőben, „fejen” is bemutatni néhányat, ezek viselői a gyerekek vol-

Készül az agyagedény mintája

tak. Ez tulajdonképpen egy változata a múzeumpedagógia új irányának, az úgynevezett Fogd meg! kiállításnak, amikor a látogató megtapinthatja, esetleg a gyakorlatban is használhatja a múzeumban kiállított tárgyat (természetesen annak csupán hű másolatát), de mivel ezt igen költséges előállítani, csupán a nagyobb múzeumok engedhetik meg maguknak, illetve a szabadtéri múzeumok jellegükből adódóan alkalmasak erre (be lehet menni a tájházakba, esetenként leülni stb.).

4. Nem csupán a kiállítótermekben, de az épületen kívül is szervezhetők kultúrprogramok. Számos olyan épület, szobor, utcarészlet, esetleg csatahelyszín, emlékmű, emlékhely létezik egy kisvárosban, így Zentán is, amely lehetőséget nyújthat az állandó tárlatokhoz kapcsolódóan szűkebb pátriánk művelődési életének részletesebb megismerésére. A foglalkozások ezekhez a külső helyszínekhez is kötődhetnek múzeumi szervezésben, a városi kincskeresés erre jó példa. A kiindulópont a múzeum épülete, egy feladatlap segítségével a látogató megkeresheti konkrét útvonal mentén a kiemelt kulturális pontokat, majd a körút végén ismét a múzeumba érve összegezhethők a látottak, esetleg, ha az idő és az érdeklődés engedi, belső foglalkozásra is sor kerülhet. Ez a program nem csupán a gyermekeknek készül, a felnőttek is élvezettel vesznek részt benne.

A múzeumpedagógiai foglalkozások számos válfaja alkalmazható egy kisvárosi intézményben is. A visszatérő fiatal látogatók, az évek során összegyűjtött gyermekrajz, -festmény, élményanyag azt bizonyítja, hogy érdemes ezzel az iránnyal foglalkozni. Az időszakos kiállítások lehetőséget nyújta-

nak a meg-megújuló programok szervezésére, így a múzeum mint intézmény túljut azon a ponton, amely a hagyományos nézelődős körsétát foglalja magában, ezáltal a látogató közelebb kerül a kiállított tárgyakhoz, rajtuk keresztül pedig ahhoz a letűnt világhoz, melyek felidézését szolgálják.

Irodalom

- BURÁNY Katalin (2009): A zentai Városi Múzeum néprajzi hagyatéka. In: *Magyar Szó, Újvidék*
- KERÉNYI B. Eszter–HÓDI Rezső (2011): *Angyali kalandozás – avagy ismerd meg a barokk Gödöllőt!* Ismeretterjesztő kiadvány 6–10 éveseknek. Gödöllő
- LOVAS Márta (2013): *Múzeumpedagógia*. In: www.kislexikon.hu. Szerk. Lapoda Multimédia
- NAGY ABONYI Ágnes (2004): *A zentai Városi Múzeum állandó néprajzi kiállítása*. Múzeumi kalauz. Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta
- TODOROVIĆ, Milan (1977): *Pedagoška funkcija biblioteka, muzeja i arhiva i oblici saradnje sa školama*. Priručnik za nastavnike, bibliotekare, muzeologe i arhiviste. Arhiv Vojvodine, Sremski Karlovci